

Eduskunnan sivistysvaliokunnalle

K 5/2018 vp Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2018

Suomen Vanhempainliitto kiittää mahdollisuudesta esittää näkemyksiään Lapsiasiavaltuutetun kertomuksesta eduskunnalle 2018.

Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2018 on kattava, monipuolinen ja esittää tärkeitä havaintoja lasten ja nuorten arjesta tässä ajassa. Tällaista tietoa lapsista, nuorista ja heidän arjestaan tarvitaan, jotta voidaan tehdä tietoon perustuvia, perusteltuja muutoksia lasten oikeuksien parantamisesta Suomessa. Suomessa tarvitaan myös arvokeskustelua lasten ja sitä kautta koko yhteiskunnan hyvinvoinnista. Myös siihen Lapsiasiavaltuutetun kertomus antaa hyvän pohjan.

Vanhempainliitto haluaa nostaa Lapsiasiavaltuutetun kertomuksesta seuraavia näkökulmia esiin:

1. Eriarvoistumiskehitys pitää pysäyttää ja universaalit palvelut tulee taata kaikille

Raportin mukaan eriarvoisuus on kasvanut Suomessa jo reilusti yli vuosikymmenen ajan, vaikka se on Suomessa vähäistä verrattuna moniin muihin maihin. Eriarvoisuuden kasvusta on dokumentoitu toistuvasti, joten asia on päättäjien tiedossa. Eriarvoisuus on monien ongelmien yhteinen juuri. Se on yhteydessä mm. lyhentyneeseen elinajanodotteeseen, mielenterveysongelmiin sekä perheväkivaltaan ja rikollisuuteen. Tuloerojen kasvusta seuraa sosiaalisia ongelmia. Lähes kaikki sosiaaliset ongelmat ovat akuuteimpia maissa, joissa ero rikkaiden ja köyhimpien välillä on suuri.

Raportissa todetaan myös, että hyvinvointivaltion universaalien palvelujen, kuten varhaiskasvatuksen ja koulun, perhevapaiden ja perhepoliittisten etuisuuksien ja tasokkaan terveydenhoidon ylläpito ja kehittäminen antavat lapsille tasa-arvoisia mahdollisuuksia turvalliseen arkeen sosioekonomisista lähtökohdista riippumatta. Haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten, kuten lastensuojelun piirissä olevien, maahanmuuttaja- ja pakolais- sekä vammaisten lasten, palveluihin tulee taata riittävästi resursseja.

Suomen Vanhempainliitto pitää ensiarvoisen tärkeänä huolehtia lapsia ja perheitä koskevan päätöksenteon yhteydessä siitä, että päätökset eivät lisää eriarvoistumiskehitystä. Pienituloisuuden ja köyhyyden lisääntymistä mm. pikkulapsiperheissä ei voida sivuuttaa. Lapsia ja perheitä koskevat universaalit palvelut on taattava kaikille ja niihin on varattava riittävästi resursseja.

2. Kansallinen lapsistrategia ohjaamaan lapsi-, nuoriso- ja perhepolitiikkaa

Lapsi-, nuoriso- ja perhepolitiikka on ollut Suomessa hajanaista, sirpaleista ja siitä johtuen myös epäjohtonmukaista. Myös YK:n lapsen oikeuksien komitea on todennut, että Suomesta puuttuu kattava lapsipolitiikan koordinaatio. Lapsen oikeuksien komitea korostaa, että lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpano edellyttää koordinoitua ministeriöiden välillä, keskushallinnon, alue- ja paikallistason välillä sekä julkisen vallan ja kansalaisyhteiskunnan välillä. Lapsistrategian avulla lapset tulisivat näkyväksi yhteiskunnassa, poliittisen mielenkiinnon kohteeksi ja lasten erilaiset tilanteet ja tarpeet tulisivat esiin kaikessa päätöksenteossa.

Syksyllä 2015 käynnistetty Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma -kärkihanke on vahvistanut yhteistyötä erityisesti sosiaali- ja terveysministeriön ja opetus- ja kulttuuriministeriön välillä. LAPE-muutosohjelma on kuitenkin määräaikainen ulottuen vain kevääseen 2019 asti. LAPE-ohjelmakauden päättymisen jälkeen ei ole mitään kokonaisvaltaista kehystä lasten, nuorten ja lapsiperheiden palveluiden yhteensovittamiseksi. Sote- ja maakuntaudistus entisestään korostaa lapsi- ja perheasioiden koordinaation tarvetta. Lisäksi työelämän ja sosiaaliturvan uudistamisessa lapsinäkökulma on tärkeä. Myös lasten, nuorten ja perheiden palveluiden selvityshenkilöt ehdottavat 7.2.2018 julkaistussa raportissaan kansallisen lapsi- ja perhestrategian laatimista.

Lapsistrategiaan kirjattaisiin tavoitteet ja toimenpiteet lapsen oikeuksien sopimuksen ja muiden keskeisten lasten ja nuorten hyvinvointia turvaavien oikeuksien toteutumisen edistämiseksi. Strategia hyväksyttäisiin valtioneuvostossa neljäksi vuodeksi kerrallaan. Kansallisen lapsistrategian pohjalta laadittaisiin tarvittavat kirjaukset maakuntastrategioihin ja kuntastrategioihin. Valmistelu tehtäisiin yhteiskunnan eri toimijat ja myös lapset ja nuoret osallistaen.

3. Varhaiskasvatus ja koulutus

Varhaiskasvatukseen ja koulutukseen liittyvässä lainsäädännössä ei ole säädetty lapsen edusta ja sen ensisijaisuudesta. Yleinen, koko opetustoimintaa koskeva lainsäädännön säännös, joka velvoittaa viranomaisen ottamaan huomioon ensisijaisesti lapsen edun, vahvistaisi tämän keskeisen periaatteen asemaa lasta koskevassa ja lapsiin vaikuttavassa päätöksenteossa. Opetusministerin asettama kiusaamisen ehkäisyn työryhmä tulee raportissaan esittämään, että opetustoimen lainsäädäntöön lisätään vaatimus ottaa lapsen etu ensisijaisesti huomioon kaikessa opetustoimen päätöksenteossa ja toiminnassa. Tämä on oikea suunta ja Vanhempainliitto lämpimästi kannattaa, että työryhmän toimenpide-ehdotus huomioidaan lainsäädäntötyössä.

Lapsiasiavaltuutetun raportissa todetaan, että koulutuksella voidaan vahvistaa tasa-arvoa ja ennaltaehkäistä syrjäytymistä. Varsinkin ennen kouluikää saatu kasvatuksen tuki tasoittaa lasten perhetaustoista johtuvia eroja. Koulutuksen laatua mittaavan kansainvälisen PISA-tutkimuksen tulokset ovat nostaneet suomalaista koulutusjärjestelmää, mutta uusimpien PISA-tulosten valossa on kuitenkin noussut huoli siitä, että koulutuksellinen tasa-arvo olisi heikkenemässä ja nuorten syrjäytymisriski kasvussa. Perusopintojaan päättävien oppilaiden oppimistuloksissa on selvää heikkenemistä sekä oppimista haittaavien asenteiden vahvistumista. Kuntien, koulujen ja oppilaiden väliset osaamiserot ovat kasvaneet.

Suomen Vanhempainliitto on huolissaan tästä kehityksestä. Suomalaisen koulutuksen kehittäminen vaatii jatkuvia, pitkän tähtäimen toimenpiteitä eikä yksittäisiä hankkeita ja projekteja. Kehittämistä tulee tehdä

yhtenä jatkumona varhaiskasvatuksesta korkea-asteelle saakka. Keskustelua myös oppivelvollisuuden pituudesta täytyy uskaltaa käydä.

Sekä varhaiskasvatusta että kaikkia koulutusasteita koskien Vanhempainliitto on huolissaan siitä, että yhdenvertaisuuslain tosiasiallista yhdenvertaisuusperiaatetta ei välttämättä ymmärretä ja osata mm. vammaisten lasten ja nuorten ihmisten kohdalla soveltaa. YK:n vammaissopimuksen artiklat ja yhdenvertaisuuslain kohtuullinen mukautus ja positiivinen erityiskohtelu tulisi nostaa vammaisten ja vahvaa, erityistä tukea tarvitsevien lasten ja nuorten kohdalla esiin. Myös pitkäaikaissairaiden lasten asema niin varhaiskasvatuksen kuin koulun toiminnassa on varsin vaihteleva. Eri kuntien ja yksiköiden välillä on suuria eroja esimerkiksi siinä, miten diabeetikolapset saavat koulupäivän aikana apua.

Varhaiskasvatuksen sekä opetuksen ja koulutuksen järjestäjien tulee edistää kaikkien lasten ja oppilaiden osallisuutta ja huolehtia siitä, että kaikilla on mahdollisuus osallistua toiminnan kehittämiseen sekä ilmaista mielipiteensä lasten asemaan liittyvistä asioista. Raportin mukaan oppilaiden osallisuudessa on edelleen kehitettävää. Vaikka oppilaiden kuulluksi tuleminen on parantanut, 43 % peruskoululaisista ja 27 % ammattiin opiskelevista ei tiedä, miten koulun asioihin voi vaikuttaa. Lasten kuulemisessa on usein kyse edustuksellisesta kuulemisesta, joka koulussa toteutuu usein oppilaskunnan kautta. Tällöin jokaisen lapsen oikeus ilmaista mielipiteensä itseään koskevissa asioissa jää koulussa toteutumatta. Vanhempainliitto tukee ajatusta siitä, että lasten ja nuorten osallisuuteen varhaiskasvatus-, koulu- ja oppilaitosyhteisöissä kiinnitetään aiempaa enemmän huomiota.

Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatus on ollut viime vuosien ajan jatkuvien muutosten ja keskustelun kohteena. Varhaiskasvatuksen merkitys lapsen oppimisen ja kehityksen kannalta on jo tunnustettu ja tunnustettu, mutta se ei näy päätöksenteossa. Varhaiskasvatuksen kehittämisen pitäisi olla pitkäjänteistä ja perustua tietoon ja tutkimukseen. Varhaiskasvatuslain toinen vaihe on parhaillaan lausuntokierroksella ja siinä suunta on oikea. Vanhempainliitto kuitenkin näkee, että laki jää edelleen kesken, sillä siitä puuttuvat kokonaan lapselle tarjottavan erityisen tuen mekanismit.

Varhaiskasvatus on valitettavasti viime vuosina lisännyt eriarvoistumiskehitystä. Kunnat ovat tehneet erilaisia rajauksia varhaiskasvatusoikeuden suhteen; toisissa kunnissa perheet saavat edelleen päättää itse varhaiskasvatarpeestaan ja toisissa kunnissa kunta päättää perheen puolesta. Kunnissa, joissa varhaiskasvatusoikeutta on rajattu, yksittäisen lapsen varhaiskasvatusoikeudesta päätettäessä on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu. Raportissa todetaan, että käytännössä lainsäädäntö ei varmista kaikissa tilanteissa lapsen yhdenvertaista kohtelua, eikä se myöskään näyttäisi ohjaavan riittävän yksiselitteisesti tekemään lapsen edun mukaisia ratkaisuja, vaikka lainvalmisteluasiakirjoissa on melko laajastikin kuvattu edellytyksiä kokopäiväisen varhaiskasvatuksen tarpeen arvioinnille tehtäessä päätöstä yksittäisen lapsen kohdalla.

Perusopetus

Vanhempainliitto on ollut mukana Peruskoulufoorumissa, joka luovutti helmikuussa tavoitteet ja toimet peruskoulun uudistamiseen. Vanhempainliitto on tyytyväinen tavoitteisiin ja toimiin ja toivoo, että ne lähtevät toteutumaan myös käytännössä ja että eri tahot sitoutuvat niiden edistämiseen.

Tulevaisuuden sivistyskunnassa koulun tulisi kouluikäisten lasten kohdalla olla se hyvinvointikeskus, joka tukee jokaisen lapsen kasvua ja kehitystä. Koulut tavoittavat lähes koko ikäryhmän, joten niiden ympärille olisi luonnollista ja toimivaa rakentaa lasten ja nuorten hyvinvointia vahvasti ja moniammatillisesti tukeva arki ja oppimisympäristö. Samalla monen lapsen sekä nuoren tarvitsema moniammatillinen tuki olisi helposti heidän käytettävissään, kun se olisi luontevasti saavutettavissa koulun seinien sisällä. Lasten ja nuorten ennaltaehkäisevän hyvinvoinnin edistäminen laajalla asiantuntijaryhmällä koulussa toisi lasten ja nuorten lisäksi koulun opettajien käyttöön ja tueksi sosiaalisen, pedagogisen, fyysisen ja psyykkisen asiantuntijuuden.

Perustuslain mukaan jokaisella on oikeus maksuttomaan perusopetukseen. Suomen Vanhempainliitto esittää huolensa siitä, että opetuksen maksuttomuudesta ollaan lipeämässä ja oppilaiden vanhemmille/vanhempainyhdistyksille esitetyt odotukset lasten koulunkäynnin ja koulun toiminnan taloudellisesta tukemisesta ovat lisääntyneet. Perusopetuksen maksuttomuudesta tulee pitää tiukasti kiinni, ja perusopetusta on voitava saada ilman oppilaalle ja hänen perheelleen aiheutuvia kustannuksia. Valtion ja kuntien tulee osoittaa riittävät taloudelliset voimavarat opetuksen toteuttamiseen. Myös opetuksen digitalisoituminen ja tietotekniikan käytön lisääminen opetuksessa tulee toteuttaa lähtökohtaisesti opetuksen järjestäjien rahoituksella.

Oppimisen ja koulunkäynnin tuen saatavuus, määrä ja laatu ovat tällä hetkellä aivan liian paljon riippuvaisia lapsen ja perheen asuinpaikkakunnasta. Inklusiota ja integraatiota ei tule toteuttaa, mikäli samalla ei huolehdita riittävästä erityispedagogisesta osaamisesta ja lapsen luo tulevasta tuesta. Tukea tulee tarvittaessa aina lisätä tosiasiallisia tuen tarpeita vastaavasti lapsen etu huomioiden.

Huolimatta siitä, että jokaisella opetukseen osallistuvalla on oikeus turvalliseen oppimisympäristöön, kiusaamista esiintyy edelleen kouluissa ja oppilaitoksissa. Vanhempainliitto kysyy, riittääkö nykyinen lainsäädäntö suojelemaan lapsia kiusaamiselta, väkivallalta ja häirinnältä vai pitäisikö varhaiskasvatusta ja koulutusta koskevilla lailla säätää myös niihin puuttumisesta? Erityisen haastavia lasten ja vanhempien näkökulmasta ovat tilanteet, joissa kiusaaminen jatkuu koulun toimenpiteistä huolimatta. Pitkittyneissä ja kriisiytyneissä tilanteissa tarvitaan ulkopuolista apua ja tukea. Kouluissa tulee olla rohkeutta kohdata ja puuttua myös niihin tilanteisiin, joissa koulun aikuinen kiusaa/käyttäytyy epäasiallisesti lasta kohtaan. Myös näitä tilanteita varten kouluissa tulee olla selkeät toimintamallit.

Toinen aste

Suomen Vanhempainliitto on ollut mukana Pelastakaa Lapset ry:n ja opiskelijajärjestöjen kanssa käynnistämässä Maksuton toisen asteen koulutus kaikille -kansalaisaloitetta ja katsoo, että yhdenvertaiset mahdollisuudet toisen asteen opintoihin taataan vain sillä, että oppikirjat ja -materiaalit ovat toisen asteen koulutuksessa maksuttomia. Selvitykset osoittavat, että vähävaraisia opiskelijoita jää hakeutumatta esimerkiksi lukiokoulutukseen kalliiden kirja- ja materiaalikustannusten vuoksi. Näin ei saa olla. Kaikilla nuorilla tulee olla mahdollisuus opiskella toisella asteella. Opiskelupaikan valinnan tulee lähteä opiskelijan yksilöllisistä kiinnostuksen kohteista ja vahvuuksista eikä siitä, mikä toisen asteen koulutus on edullisinta tai mihin koulutukseen nuorella ja nuoren perheellä on varaa.

Lukiolaki on parhaillaan lausuntokierroksella. Vanhempainliitto katsoo, että lukiolain uudistus on pääosin oikean suuntainen. Erityisen hyvää lakiluonnoksessa erityisen tuen säätäminen lain tasolla. Lakiuudistuksessa lukiokoulutukselle asetetaan kuitenkin suuria tavoitteita samaan aikaan kun lukiolaisten koulu-uupumus on lisääntynyt. OKM:n lukioselvityksen mukaan lukiota käyvistä tytöistä noin viidennes ja pojista hieman alle 10 prosenttia kokee koulu-uupumusta. Uupumisriski on erityisen suuri niillä, jotka

asettavat korkeita tavoitteita koulumenestykselle ja kasaavat itselleen lukiossa suuren työmäärän. Paineet lukio-opiskelua ja ylioppilastutkintoa kohtaan kasvavat entisestään, kun ylioppilastutkinnon painoarvo lisääntyy korkeakouluvalinnoissa. Vanhempainliitto muistuttaa, että opiskelijoille tulee taata lukiossa opiskelurauha ja ehdottaa, että lukiolaissa kiinnitetään perusopetuslain mukaisesti huomiota opiskelijan työmäärään ja määritellään työmäärä sellaiseksi, että opiskelijalle tulee jäädä riittävästi aikaa myös lepoon, virkistykseen ja vapaa-aikaan.

Sisäilmaongelmat

Lapsiasiavaltuutettu kiinnittää raportissaan huomiota myös sisäilmaongelmiin. Oppilaiden oikeus turvalliseen varhaiskasvatus-/oppimisympäristöön vaarantuu, kun päiväkotitai koulurakennuksissa on sisäilmaongelmia. Sisäilmaongelmat voivat aiheuttaa lapselle elinikäisen sairauden ja toimintakyvyn alenemisen eikä oikeus saada opetusta toteudu kaikkien sisäilmasta sairastuneiden lasten kohdalla. Pahimmillaan sisäilmaongelmat syrjäyttävät lapsia ja nuoria.

Sisäilman vuoksi oireilevat tai sairastuneet lapset eivät välttämättä pysty käymään täysipainoisesti koulua koulurakennuksessa. Kunta- ja koulukohtaiset erot siinä, miten opetus tällaisessa tilanteessa järjestetään, ovat suuria. Joissakin kunnissa ei olla valmiita tekemään lainkaan erityisiä opetusjärjestelyjä sisäilmasta sairastuneille. Tällöin ainoaksi vaihtoehdoksi jää käytännössä se, että vanhempi ottaa lapsen kotiopetukseen omalla päätöksellään ja vastuu oppivelvollisuuden suorittamisesta jää kokonaisuudessaan vanhemmille. Vanhempainliitto katsoo, että lapsen oirehtiminen tai sairaus ei ensisijaisesti saa johtaa tällaisiin ratkaisuihin. Jokaisella lapsella tulee olla oikeus myös vertaissuhteisiin ja ystäviin.

Suomen Vanhempainliitto, Kuntaliitto ja Opetushallitus ovat käynnistäneet yhteisen työn luodakseen prosessikuvauksen / mallin opetuksen järjestäjien ja vanhempien tueksi opetuksen järjestämisen mahdollisuuksista ja keinoista sisäilmaongelmatilanteissa.

Helsingissä 6.3.2018

Suomen Vanhempainliitto ry, Finlands Föräldraförbund rf

Ulla Siimes
Toiminnanjohtaja

Tuija Metso
Erityisasiantuntija